

УДК 378(477)+17.022.1+008

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.24.23>

Олена Петутіна

кандидат філософських наук, професор,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0001-9619-9592

Email: pochta210819@icloud.com

Надія Вандишева-Ребро

кандидат філософських наук, доцент,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0003-3059-341X

Email: nadvan.rebro@gmail.com

Марина Міщенко

кандидат філософських наук, доцент,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0001-8592-1009

Email: vykladach.ukr@gmail.com

ЧИННИКИ КОНФЛІКТИЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. У статті авторами ставляться питання про розвиток освітянської етики, що ґрунтується, з одного боку, на реаліях українських ЗВО і переходу на європейські освітні традиції зокрема, та, з іншого, – на зануренні разом з усім людством у безмежний інформаційний простір Інтернету. Класична категорія етики – честь – потребує нового окреслення в ХХІ столітті. Варто констатувати наявність нової соціальної дійсності для якої характерними є надшвидкий темп життя, подій, змін, що веде до зросту невизначеності та незахищеності особистості перед реальністю, до відмови людини від досягнення перспективи заради тимчасових, швидких результатів. Миттєвий обмін інформацією та залучення до неї найвіддаленіших частин планети призводить до безконтрольного потоку інформації в людську свідомість, яка може її деформувати, зумовлювати некритичне сприйняття реальності, формувати залежність від отримання інформації. Один з негативних проявів безконтрольного вживання інформації – порушення збалансованості між суспільним і особистісним, плагіат.

Зміни у соціумі в умовах тотального інформаційного потоку потребують окреслення нової етики дискурсу, в основі якої досягнення консенсусу між усіма людьми, усвідомлення змін, робота над найбільш проблемними моментами в системі людина/соціум, чітке окреслення правил роботи з інформацією та плагіату. Сучасна освіта змушена чітко реагувати на ці цивілізаційні виклики і запобігати нівелюванню особистої творчості та праці. Разом з соціологією, філософією, українознавством педагогіка має долучитися до визначення міри відповідальності кожної людини за ті процеси, що відбуваються у суспільстві, до розвитку громадянського суспільства та зменшення конфліктизації у суспільстві.

Ключові слова: кодекс честі, етика, плагіат, інформаційна доба, вища освіта.

Olena Petutina

Ph.D. in Philosophy, Professor,
National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»

Nadiya Vandysheva-Rebro

Ph.D. in Philosophy, Associate Professor,
National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»

Maryna Mishchenko

Ph.D. in Philosophy, Associate Professor
National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»

FACTORS OF CONFLICTIZATION IN THE MODERN EDUCATIONAL FIELD

Abstract. The article raises issues of development of the new University ethics based on the Ukrainian higher education conventions institutions and on the transition to the European educational tradition. On the other hand, a new ethic is influenced by the immersion of mankind on the Internet. The honour as prime category of etics, needs a new definition in the 21st century. It should

be noted that there is a new social reality that is characterized by the super-fast pace of life, events and changes. It leads to an increase in uncertainty and insecurity of the individual in the face of reality, and to refusal of a person to achieve perspective for temporary, immediate results. Instant information exchange between the most remote places on the planet leads to non-critical perception of information and to dependence on it. One of the alarming symptoms of uncontrolled absorption of information is plagiarism as blurring the line between the personal and the common. Changes in society in terms of global information flow require the definition of a new ethics of discourse, which is based on the achievement of consensus between all people, on the awareness of changes, on the work on the most problematic points in the human/social system, and on the clear definition of the rules of work with information and plagiarism. Contemporary education must respond to these civilizational challenges and prevent the leveling of personal creativity and work. Together with sociology, philosophy, Ukrainian studies, pedagogics should be involved in determining the degree of responsibility of each person for those processes that take place in society.

Keywords: code of honour, ethics, plagiarism, the information era, higher education.

Постановка проблеми. Приєднання України до Болонського процесу є потужним поштовхом до позитивних змін у таких важливих аспектах життя вітчизняних закладів вищої освіти, як автономія університетів, моніторинг якості навчання, прозорість систем вступу та оцінювання знань, мобільність студентів і викладачів. Аби долучитись до європейського освітнього простору, стати його повноправним учасником, країні варто зважитися на суттєві перетворення в системі вищої освіти, які стосуються не лише протокольних заходів (впровадження двоступеневої освіти, придатних до порівняння освітніх ступенів, введення кредитно-модульної системи, сприяння науковій творчості студентів і викладачів, участь у міжнародній співпраці з оцінювання якості навчання тощо), але й глибинних змін моральних засад української освіти та науки. І хоча брак професійної етики дається взнаки в різноманітних сферах нашого життя, девальвація моральних цінностей саме у цих галузях відчувається найбільше і ситуації часто доходять до конфліктів.

Сьогодні захоплює нас своїм стрімким темпом і енергією. Поява Інтернету, а потім його масове використання спричинило неймовірну в історії існування людства революцію, яка призвела до соціальних, політичних і культурних змін. Свідками та учасниками цих процесів стали й освітяни. Темпи поширення комунікаційних технологій ошелешують. Якщо на початку XXI ст. мова йшла про мільйони користувачів, то вже сьогодні це мільярди, і якщо теперішній темп технологічних інновацій не сповільниться, то дуже скоро всі люди будуть онлайн. Саме зміни, що відбулися у багатьох розвинутих країнах упродовж останніх десятиліть XX ст. та продовжують відбуватися зараз, призвели до рефлексій стосовно інформаційної складової суспільного життя, в якій опинився практично кожний у сучасному суспільстві. Те саме спостерігається й щодо конфліктів. Здається, що в сучасному світі конфліктів значно побільшало [10, с. 191]. Віртуалізація та комп'ютеризація освітнього процесу ставлять питання про комп'ютерну етику, нову комп'ютерну культуру. Окреслення її кордонів і виявлення чинників конфліктизації в сучасному освітньому просторі – актуальна проблема, що потребує уваги, вирішення якої є важливою складовою євроінтеграції України.

Аналіз досліджень та публікацій. Серед українських дослідників сучасних освітніх реалій розробкою філософії освіти займаються В. Андрущенко, Н. Кіященко, М. Култаєва, С. Клепко, Т. Черненко та інші. Питання, що піднімаються в їхніх працях – це пошук нової методології, аналіз конфліктів і умов діалогу в нових освітніх реаліях, освітянська етика, місце освіти в філософії культури. Окрім класичних європейських і українських праць з етики, сучасні розвідки П. Гуревича, А. Єрмоленка, В. Малахова, С. Хоружия пропонують огляди загальних категорій етики, їх сучасної реінтерпретації. Серед дослідників інформаційного суспільства до роздумів спонукають Д. Белл, М. Кастельс, Й. Масуда, Дж. Коен, Е. Шмідт та інші автори.

Мета дослідження. 1) Окреслити моральні проблеми у закладах вищої освіти; 2) виявити шляхи подолання моральних конфліктів у сучасному університеті; 3) дослідити поняття честі та його актуалізацію для XXI ст.; 4) визначити чинники конфліктизації в освіті, зумовлені інформаційною добою та загальним залученням до мережі Інтернет.

Виклад основного матеріалу. Проблеми морального клімату університетського середовища та його вдосконалення в Україні початку XXI ст. постали надзвичайно гостро. Вони пов'язані не тільки з корупцією. Найпоширенішими є плагіат, що проявляється у різних формах (списування контрольних завдань інших студентів, копіювання креслень або звітів про проходження практики, лабораторних робіт або комп'ютерних програм), несанкціоноване отримання допомоги під час тестування чи іспитів, або ж незаконне придбання аркушів з тестами чи екзаменаційних білетів для контрольного заходу. Інші спроби отримати бали або кредити нечесним шляхом – неодноразове подання одних і тих самих підсумкових робіт та рефератів, використання особистих стосунків з метою підвищення оцінки, фальсифікування у заліково-екзаменаційних відомостях і записах облікового журналу.

Академічну нечесність виявляють і викладачі. Неодинокими є випадки ігнорування авторських прав, використання недозволених джерел інформації, викрадення навчальних і наукових матеріалів, некоректного використання дослідницької інформації під час презентації результатів, недозволеного доступу, маніпу-

лювання або псування лабораторного обладнання, комп'ютерних програм, представлення підроблених результатів досліджень, перекручування інформації про джерела даних. Всі ці явища настільки поширені, що вже вважаються майже природними. Проте є більш ганебні форми аморальної академічної поведінки: коли підручник або методичний посібник одного автора перетворюються в «колективну роботу», а результати наукових досліджень лабораторії – у дисертацію її керівника; коли текст дослідження асистента або аспіранта публікується як монографія завідувача кафедри або декана факультету; коли викладач принижує гідність студентів і безпідставно звинувачує у непрофесійності колег.

Одним з ефективних засобів боротьби з такими негативними проявами моральних відносин, безумовно, може стати запровадження Кодексів честі основних суб'єктів навчально-виховного процесу в університеті – студента, викладача, адміністрації. Звісно, що честь, як форма самосвідомості, санкціонує певний моральний статус людини, стандарт її оцінки згідно з належністю до тієї чи іншої соціальної, професійної, національної, статевікової групи, за конкретними уподобаннями тощо. Історично поняття про честь, насамперед, виникало як відображення родової й станової диференціації людських спільнот: особа, згідно з первісними уявленнями про честь, не повинна була робити того, що принижувало гідність даного колективу. Так, третім століттям до нашої ери датується текст громадянського кодексу херсонесців, що висічений на мармуровій стелі, знайдений під час археологічних розкопок у Криму. В його ритмічних рядках постає громадянин античного полісу: «... Я служитиму народові й радитиму йому найкраще й найсправедливіше для держави і громадян... Я... не розголошуватиму нічого з потаємного ні елліну, ні варвару, що може зашкодити державі. Я не даватиму або прийматиму дарів на шкоду державі і громадянам. Я не замишлятиму ніякої несправедливої справи проти будь-кого з громадян ... і не дозволю цього й не потаю, але доведу до відома й на суді подам голос за законами. Я не укладатиму змови ні проти херсонеської громади, ні проти будь-кого з громадян, хто не оголошений ворогом народу... Якщо я довідаюсь про якусь змову, що існує або зароджується, я доведу про це до відома службових осіб...» [1, с. 183]. Напевно, це найдавніший в історії вітчизняної культури кодекс честі як зведення моральних норм, запропонованих до виконання.

Значенню однієї з домінант у системі моральних цінностей честь набуває в лицарській етиці, розквіт якої припадає на часи феодального Середньовіччя. Впродовж європейської історії сутнісний зміст панівних у суспільстві моральних кодексів неодноразово змінювався. Разом з тим чимало елементів уявлень про честь зберігали відносну стабільність, будь-то кодекси честі середньовічного лицаря, англійського джентльмена або моральний кодекс будівника

комунізму. Прислів'я «Бережи честь з молоду» та афоризми – «Не можна відняти честі, її можна лише втратити» (А. Чехов), а також «Людина ніколи не повинна сходити із широкої дороги честі, навіть під пристойним приводом, що ціль виправдує засоби; до шляхетної мети завжди можна прийти чесним шляхом» (Ч. Діккенс) – і сьогодні не втратили своєї актуальності.

Широка демократизація моралі у сучасному суспільстві позбавила її прямої зобов'язуючої сили. І все ж безперечною рисою морального прогресу є те, що належність до людей честі визначається вже не зовнішніми становими ознаками, а вихованням, внутрішнім волевиявленням, покликом серця самої особистості. Як категорія етики й поняття моральної свідомості честь характеризує визнання моральних заслуг і чеснот особистості. Ця громадянська оцінка є умовою формування ставлення до людини. Варто зважати на те, що її моральні достоїнства виявляються і оцінюються у процесі виконання певних соціальних обов'язків, ролі лікаря чи банкіра, спортсмена чи студента. У моральних кодексах поняття честі завжди пов'язується з гідністю, репутацією, відповідальністю, совістю, а у кодексах честі воно, звичайно, центральне.

Практика впровадження Кодексів честі у закладах вищої освіти України нова: їй всього декілька років, але вже накопичений багатий і цікавий досвід. Достатньо набрати в пошуковій системі «Google» «Кодекс честі» або «Student Honor Code», щоб знайти численні та різноманітні за методологією, змістом, стилем тексту і призначенням Кодекси. Проте культура професійних стосунків, у тому числі й у вищій школі, формується століттями. Звичаї і традиції цієї культури повинні вивчатися та оберігатися, розвиватися й передаватися з покоління в покоління.

У історії вітчизняної вищої школи немало прикладів усвідомлення великої ролі освітнянської етики у регулюванні відносин між викладачами та студентами. Наведемо лише один із них. На переломі XVI – XVII ст. в українських лицях, гімназіях, колегіумах та академіях докладно визначалися вимоги до особи викладача. В оригінальному «Порядку школи» Львівської гімназії записано, що він «має бути благочестивий, розумний, смиренно-мудрий, лагідний, не п'яниця, не розпусник, не хабарник, не сребролюбець, не гнівливий, не зависник, не сміхун, не срамословець, не чародій, не байкар, не прихильник ересей, а підмога благочестя, що уявляє з себе образ добра в усьому» [3 с. 126]. Учні, студенти і бурсаки мали за обов'язок передусім утримувати лад і чистоту в приміщеннях. Разом з тим у класах префект (директор) вивішував Приписи з докладним визначенням прав і обов'язків молоді. У Приписах Києво-Могилянської академії було навіть зазначено, в якому порядку студенти різних напрямків підготовки (поети, ритори, богослови, філософи тощо) мають входити до учбової будівлі. Вже тоді застосовувалася система відстеження

порушників Порядків та Приписів, при цьому в багатьох випадках заохочувалася діяльність добровільних інформаторів, які звертали увагу викладачів на випадки порушення правил поведінки іншими учнями, студентами, бурсаками.

Навряд такі стосунки суб'єктів навчального процесу можна назвати партнерськими. Але і у новітній період нашої історії, незважаючи на численні та енергійні заходи по впровадженню реформи освіти, залишається традиційною схема керування – згори донизу, панує авторитаризм, свавілля адміністрації. З іншого боку, низка документів Міністерства освіти і науки декларує студента як партнера навчально-виховного процесу, який має право визначати та оцінювати зміст фахової освіти та контролювати власну освіту і діяльність. Проте, як влучно зазначив Г. Сковорода: «Не можна збудувати словом, коли теж саме руйнується ділом» [9, с. 123]. За останні п'ять років різноманітні студентські та громадські організації, такі як Ліга студентів Асоціації правників України (Київ), Комітет підтримки студентського самоврядування (Львів), Студентський парламент НТУ «ХПІ», організували і провели декілька конференцій з метою ознайомлення та використання досвіду західноєвропейських країн у розробці принципів і правил освітянської етики, які б регулювали стосунки між студентами, викладачами та адміністрацією у вітчизняних університетах, запобігаючи конфліктизації.

Базою і одночасно альтернативою Кодексу честі можна вважати Правила поведінки студентів, які визначають їх основні обов'язки та права, заходи дисциплінарного і громадянського впливу, систему покарання (стягнення) за їх порушення. Якщо, наприклад, відкрити «Правила внутрішнього розпорядку НТУ «ХПІ» 2019 р., то можна знайти саме такий текст. Але Кодекс честі не укладається начальниками відділу кадрів та юридичного відділу, головою профспілкового комітету. Разом з тим це і не кодекс у вузькому юридичному значенні цього слова, де значну увагу приділено визначенню термінології, точним описам процедур тощо. Кодекс честі студента є добровільною угодою, що визначає поведінку студента з моменту зарахування і до завершення навчання. Він передбачає установку на солідарність між студентами, викладачами та адміністрацією, спільність поглядів на освітянські цінності. Кодекс закріплює основні етичні норми, до виконання яких повинні прагнути всі, на кого розповсюджується його дія.

Отже, ефективність Кодексу честі залежить від розуміння студентами відповідальності, що покладає на них його виконання, та від зацікавленості всіх сторін у врегулюванні стосунків між суб'єктами навчально-виховного процесу. Принципово важливою є процедура запровадження Кодексу: вона є результатом обговорення його тексту всіма суб'єктами – студентами, викладачами, адміністрацією. Він не приймається згори, бо

виступає своєрідною суспільною угодою, ухвалення якої – наслідок руху назустріч, з одного боку, студентської громади, з другого, – професорсько-викладацького складу та керівництва університету. Тільки за таких умов Кодекс спрацює, а не залишиться красивою декларацією у довіднику студента, на плакаті біля деканату, веб-сторінці університету чи білборді на його території.

Аналіз досвіду впровадження Кодексів честі в українських університетах виявляє його суттєву відмінність від практики американських та європейських вищих навчальних закладів, яка передбачає порядок і формальну процедуру звинувачення студентів у порушенні Кодексу, юридичну систему розгляду справ, пов'язаних із випадками ігнорування академічних норм, а також санкції та апеляції. Проте варто зауважити, що Кодекси честі на Заході є продуктом освітянської культури, яка формувалася не одне століття. Її суб'єктом є вільний інтелектуал, який власноруч будує своє майбутнє, а тому з юнацтва вчиться відстоювати свої права, професійно захищати себе. Тому судові процеси, передбачені Кодексом, – важлива практика перед самостійним життям. Система судових санкцій, яка передбачає покарання за порушення Кодексу, є важливою умовою, що забезпечує його дієвість. Методологія Кодексу честі студента віддзеркалює передусім базові принципи західної культури, серед яких – демократизм, віра в силу закону, довіра до авторитету влади, готовність співпрацювати з нею.

Віртуальне життя вже є частиною реальності більшості мешканців Землі. Інформація створюється, поширюється дуже швидко, але й зберігатися може майже вічно. Сучасна людина потрапляє в умови, коли вона вже не може впливати на цей процес поширення. Розуміння цього змушує людей поводитися зовсім по-іншому у віртуальному просторі, але, на жаль, вже існує безліч записів, які фіксують всі дії та зв'язки у мережі Інтернет кожного з нас. Ми маємо розуміти, що все це існує та буде існувати в інформаційному архіві. Вже зараз та в майбутньому люди нестимуть відповідальність за всі свої дії у Інтернет-просторі. Всі ці процеси набувають актуальності й для сучасних викладачів, вчителів, учнів і студентів, бо все, що автоматично зберігається в цьому Інтернет-архіві, може водночас зруйнувати репутацію будь-кого. Таким чином, поняття честі постає в XXI ст. у нових обрисах, але на тих же засадах – порядності та людяності.

Вкрай цікавими та оптимістичними у даному контексті є уявлення про майбутнє японського дослідника Й. Масуда, що зацікавився інформаційним суспільством і сформулював своє власне бачення людини у техногенній цивілізації постіндустріальної доби. Вчений виокремлює три головні характеристики, які визначатимуть парадигму розвитку суспільства: глобалізація, перехід існування людства у площину інформаційного простору та симбіоз людини і природи. Новому інформаційному

суспільству буде відповідати нова людина – Homo intelligent – вона з'явиться як новий вид, котрий матиме високий рівень інтелектуальної інформації та знань, це буде людина високого інтелекту.

Перехід до інформаційного суспільства як більш гуманного вимагає рівноваги можливостей технології та особистісного виміру людської життєдіяльності. Людина стане співучасником природного процесу формування та розвитку життя на Землі. На відміну від попереднього – завойовницького – ставлення людини до природи, що обернулося її руйнуванням, Homo intelligent сформує нові взаємини, в яких людина і природа будуть діяти спільно як одна сила. Людство неодмінно прийде до усвідомлення своєї спільної з природою долі, усвідомить, що Земля – не лише колыска цивілізації, а й унікальна можливість існування людини як форми життя. Перетворення суспільства в екологічну систему спонукає до усвідомлення меж наукової технології, необхідності переходу до іншого типу взаємин з довкіллям й до іншого розуміння знання, нової етики [6, с. 351-360.]

На жаль, у XXI ст. актуальною є вже не інформація сама по собі, а її змістовне та контекстне доповнення – і це створює конфліктність, з якою стикається сучасна освітня система. Викладач, студент починають нести відповідальність не лише в аудиторії, а й в Інтернет-просторі. На жаль, інформаційний потік – це прірва уявлень, котрі не завжди здатні стати джерелом знання. У процесі формування уявлень про інформацію виявилось, що в центрі уваги знаходиться сама технологія збереження інформації, а от, що стосується змісту, не надто цікавить фахівців ІТ сфери. Надлишок інформації та нестача контексту пов'язані між собою та спричиняють все більшу кількість конфліктів. Наприклад, виникає питання про вплив сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій на можливість реалізації людиною свого права на своє тіло, на свою тілесну самоідентифікацію в умовах соціокультурних трансформацій. Залишається лише сподіватися, що процес тілесної самоідентифікації в якості комплексу природних, соціальних і культурних характеристик все ж залишатиметься у колі взаємодії внутрішнього та зовнішнього життєвого простору кожної особистості.

Варто відмітити, що в теперішній час процес отримання освіти дуже тісно пов'язаний з можливістю подальшого працевлаштування. На питання про необхідність освіти, український студент відповідає: освіта необхідна, бо без неї я не зможу працювати. А працювати можна, спираючись на власну репутацію та особисті гідність і честь. Сьогодні в Україні здобувач при прийомі на роботу в резюме, окрім інших даних, має вказати на свої профілі в соцмережах, звідки потенційний роботодавець має змогу отримати додаткові відомості про взаємовідносини здобувача з соціумом. Сучасний німецький дослідник Тіло Сарацин стверджує, що праця формує безліч

чеснот необхідних для життя людини у сучасному світі як то пунктуальність, точність, стійкість до розчарувань, відповідальність, співіснування у колективі тощо. Автор у своїй книзі наводить аргументи, сформульовані його колегою Варнфрідом Деттлінгом, дослідження якого надрукували у Німеччині ще у 2005 р.: «Не можна ще більше шкодити людям і відмежовувати їх, ніж тоді, коли ми довгий час не даємо їм змоги працювати. Недешеві робочі місця створюють якийсь новий клас, а менталітет людей, які вже нічого від себе не чекають, і системи піклування, які вже нічого не сподіваються від людей. ... той, хто робить для інших те, що вони самі здатні робити для себе, вдається до антисоціальних дій. Він руйнує в людях чуття самоцінності й самодіяльності» [8, с. 282].

Формування індивіду чи особистості, мабуть, залежить більшою мірою не від матеріальних чинників, а від здатності людини справлятися з труднощами, викликами. У іншому випадку, непрацюючі люди відокремлюються від суспільства, в першу чергу, це ті, хто не отримав освіти, особливо в країнах, де існує соціальна політика з підтримки непрацюючих. Наслідком є деградація особистості за різними аспектами, а саме: духовна, інтелектуальна, соціальна. Матеріальний бік цієї деградації – це бідність. Сучасні західні дослідження, що присвячені проблемі взаємозв'язку наявності освіти та рівня життя людини, її місця у суспільстві, акцентують увагу ще на один аспект цього питання: кількість малоосвічених людей, які живуть у стані бідності зростає, тому що вони переймають спосіб життя своїх батьків, які не працювали й не навчалися. У першу чергу, це впливає на рівень інтелекту. За останніми дослідженнями інтелект є важливою ознакою сучасної людини та існує багато різних версій стосовно того, як, коли і кому він може передаватися. Приблизно 60% інтелекту передається у спадок від предків, а 40% можна пояснити впливом довкілля та оточення. Тож освіта та освітяни за таких умов стають відповідальними за майбутнє не лише кожної окремої людини, а й всього людства.

Висновки. Таким чином, дослідження конфліктів і чинників конфліктизації на сьогодні залишаються актуальними для вітчизняного освітнього простору. Впровадження кодексів честі лише перший крок до оновлення у закладах вищої освіти України морального середовища. Для регулювання відносин усіх суб'єктів навчально-виховного процесу необхідні Кодекси честі студента, викладача, співробітника, адміністрації. Створюватися вони мають у відповідності до нових вимог сучасності – занурення соціуму в інтернет-світ. Нові освітні реалії – створення онлайн-курсів та видання сертифікатів за умов виконання всіх завдань. Звичайно, поняття честі та порядності займають такі ж самі важливі місця, як сумлінність та самоорганізованість. Українські освітяни опинилися одночасно за двох проблемних умов, що виступають чинниками конфліктизації – це перехід до європейських освітніх процесів з

одночасним демонтажем радянської освітньої системи і зануренням у безмежний світ Інтернету та інформації, що вимагає нових етичних засад для особистої творчості. Важливо доносити значення цих ідей для розбудови повноцінного громадянського суспільства, в якому кожний вимагає поваги до себе і поважає свободу й права інших.

1. *Давня історія України / Толочко П.П., Козак Д.Н., Крижицький С.Д. К.: Либідь, 1994. Кн. 1. 240 с.*

2. Зінченко В.В. Екзистенційно-діалогічна модель філософії освіти: освітньо-виховна та соціально-духовна комунікація у контексті суспільного розвитку. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2018. №1(22). С.115–133.

3. *Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. К.: Либідь, 1994. 656 с.*

4. Кастельс М. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. К.: Ваклер, 2006. 232 с.

5. Малахов В.А. *Етика: Курс лекцій. К.: Либідь, 1996. 304 с.*

6. Масуда Й. Гіпотеза про генезис Homointelligens. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія. К.: Либідь, 1996. С. 351–360.*

7. *Покликання університету: 36. наук. Праць./ Підп. ред. О. Гомілко. К.: Веселка, 2005. 304 с.*

8. Сарацин Тіло. Німеччина сама себе руйнує. К.: Темпора, 2016.

9. Сковорода Г.С. *Байки харківські. Афоризми. Х.: Прапор, 1972. 131 с.*

10. Шмідт Е., Коен Дж. *Новий цифровий світ. Львів: Літопис, 2015.*

2. Zinchenko V.V. (2018). *Ekzystentsiino-dialohichna model filosofii osvity: osvithno-vykhovna ta sotsialno-dukhovna komunikatsiia u konteksti suspilnoho rozvytku* [Existential-dialogical model of educational philosophy: educational and social-spiritual communication in the context of social development]. *Filosofiiia osvity. Philosophy of Education*. № 1(22). Pp.115–133 (in Ukrainian).

3. Krypiakievich I. (1994). *Istoriia ukrainskoi kultury*. [History of Ukrainian culture]. Kyiv: Lybid (in Ukrainian).

4. Kastels M. (2006). *Informatsiine suspilstvo ta derzhava dobrobutu. Finska model* [Information society and welfare state. Finnish model]. Kyiv: Vakler. (in Ukrainian).

5. Malakhov V.A. (1996). *Etyka: Kurs lektsii* [Ethics: Course of lectures]. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian).

6. Masuda Y. (1996). *Hipoteza pro henezys Homointelligens* [The hypothesis of the genesis of Homointelligens]. *Suchasna zarubizhna sotsialna filosofiiia: Khrestomatiia*. Kyiv: Lybid. Pp. 351–360. (in Ukrainian).

7. Gomiilko O. (2005). *Poklykannia universytetu : Zb. nauk. prats* [The calling of the university]. Kyiv: Veselka (in Ukrainian).

8. Saratsyn Tilo (2016). *Nimechchyna sama sebe ruiniue* [Germany is destroying itself]. Kyiv: Tempora (in Ukrainian).

9. Skovoroda H.S. (1972). *Baiky kharkivski. Aforizmy* [Fables are Kharkov. Aphorisms]. Kharkiv: Prapor (in Ukrainian).

10. Schmidt E., Cohen J. (2015). *Novyi tsyfrovyy svit* [The new digital world]. Lviv: Litopys (in Ukrainian).

References

1. Tolochko P.P., Kozak D.N., Krizhitsky S.D. (1994). *Davnia istoriia Ukrainy* [Ancient history of Ukraine]. Kyiv: Lybid. Kn. 1 (in Ukrainian).

УДК: 271.2-726 (477.54)

Світлана Телуха

кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства,
культурології та історії науки,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0002-8712-4270

Email: teluha.ss@gmail.com

АНТИСЕМІТИЗМ, ДИСКРИМІНАЦІЯ ЧИ ГУМАНІЗМ? ПОЗИЦІЯ ІЄРАРХА РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ЩОДО ЄВРЕЙСТВА

Анотація. У статті висвітлено погляди відомого ієрарха Російської православної церкви стосовно єврейського народу, його місця і ролі в суспільстві. Вказано на причини та особливості звинувачення євреїв у змінах ставлення до Ісуса Христа з позицій Святого Писання та з поясненнями митрополита Антонія. У статті прослідковано приналежність Владика до чорносотенних організацій, основи, принципи їх діяльності та погляди щодо єврейського питання. Зазначені основні думки стосовно причин обмеження прав єврейського народу, та наведені приклади публічних звернень